

"Bir tek zat, muhtelif merâyâ vasıtasıyla külliyyet kesb eder. Cüz'î-yi hakikî iken, umumî şuûnâta mâlik bir küllî hükmüne geçer..." temsilini, Güneş'in vahidiyet ve ehadiyet ciheti açısından tecelliyatını izah eder misiniz?

Önce, Üstad Hazretlerinin ehemmiyetle nazara verdiği şu hakikat derslerini hatırlamamız ve konuyu onların ışığında değerlendirmemiz gerekiyor. Buyuruyor ki;

"Vacibü'l-Vücut, zatında, mahiyetinde mümkün benzemediği gibi, ef'alinde de benzemiyor."(1)

"Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfâtında, misil ve misâli yok; fakat, mesel ve temsil ile bir derece şuûnâtına bakılabilir."(2)

Buna göre, Allah'ın varlık âlemini yaratması ve onlardaki tasarrufu ve icraatı, ne Güneş'in eşyayı aydınlatmasına benzer, ne yerküresinin üzerindeki eşyayı çekip tutmasına ve ne de insanların uyduları yerden idare etmelerine. Bunlardan sonsuz derece farklıdır. Ancak bu gibi misâller değerlendirilerek şu neticeye varılır:

Allah'ın yarattığı bu varlıklar, onun ihsanıyla, onun verdiği kuvvet ve kudretle böyle harika işler sergiliyor ve icraatlarını gayet kolay yapıyorlar. Elbette Allah, bütün eşyayı bu misâllerin çok ötesinde bir mükemmellik ve kolaylıkla yaratır, sevk ve idare eder.

Böyle düşünmeyip de misâlle hakikat arasında doğrudan bir münasebet kurmaya kalkışmak insanı yanlış yola götürür.

Temsilde şöyle umumî bir kaide nazara veriliyor:

"Bir tek zât, muhtelif merâyâ vasıtasıyla küllîyyet kesbeder. Cüz'î-yi hakikî iken, umumî şuunata mâlik bir küllî hükmüne geçer."

Yani, bir tek şahıs, kendisi cüz'î bir fert olduğu halde farklı aynalar yoluyla küllîleşir, bir anda çok işler görebilir. Bunun günümüzde en açık misali televizyon programlarıdır. Orada konuşan bir tek şahıstır, her ekran bir ayna kabul edilirse, o konuşma milyonlarca farklı mekânda, farklı kişilerce seyredildiğinde, o şahıs sanki külliyyet kazanmış, milyonlarca şahsa birlikte hitap etmiştir.

Bir âlimin eserlerini de onun ilminin birer aynası olarak kabul edebiliriz. O tek şahıs kitabını okuyan her kişiyle sohbet etmiş gibi olur ve sohbeti külliyyet kazanır.

Üstad Hazretleri **“bir tek zâtın, muhtelif aynalar vasıtasıyla külliyyet kazanmasına”** Güneşi misâl olarak veriyor. Güneş tek bir varlıktır ama, şeffaf şeylerdeki tecellileri sayılamayacak kadar çoktur. Yeryüzünü akisleriyle doldurur. Denizlerden, damlalardan, bütün gözlere kadar sayısız eşyada tecelli eder; onlar üzerinde iş görür.

Buna bitkiler âlemini de kattığımızda, Güneş bir anda birbirinden ayrı sonsuz denecek kadar çok işi birlikte görmektedir. Cevabın giriş bölümünde de işaret edildiği gibi, bu misal şöyle değerlendirilecektir:

Allah'ın sema ordusundan bir nefer olup **“Nur”** isminin kesif bir gölgesine mazhar olan Güneş, bir anda bu kadar farklı icraatları karıştırmadan, yorulmadan, büyük-küçük fark etmeden,..., yaparsa elbette O'nu yaratan Allah'ın bu varlık âlemindeki icraatları son derece kolay olur, bir iş bir işe mani olmaz, büyük-küçük, yakın-uzak farkı söz konusu değildir.

Güneş'in sıfatları hükmünde olan ışığı, harareti ve renkleri bütün eşyayı ihata ettiği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın da sonsuz ve muhit olan sıfatları bütün mahlûkatı kuşatmıştır.

Güneş, bu cihetiyle **vahidiyete** bir misal olmaktadır.

Diğer taraftan, Güneş, sıfatlarıyla tecelli dairesindeki bütün varlıkları ihata etmenin yanında, onların her biriyle de sanki hususî olarak alâkadar olmakta, her birisine onun kabiliyetine göre feyiz vermektedir. Güneş bu cihetiyle de **ehadiyete** bir misal olmaktadır.

Vahidiyet, Allah'ın sıfatlarının bütün mahlûkatı ihata etmesini, nihâyetsiz sıfatlara sahip ondan başka kimse bulunmadığını ifade eder. Bunun yanında her bir mahlûkta, kabiliyetine göre, ilâhî isimler ve sıfatlar tecelli etmektedir.

Bir aynadaki tecelli de Güneş'in birliğini gösterir, bütün eşyayı kaplamış ışık da. Birincisi **ehadiyet**, ikincisi **vahidiyet** olarak ifade ediliyor.

Ehad; Allah'ın zâtının bir olduğunu, eşinin ve benzerinin olmadığını ifade eder. **Vahid** ise, sıfatlarının birliğini, yani o sıfatların da eşi ve benzerinin olamayacağını bildirir.

Güneş'in yedi renginin yedi sıfatı olmasında da şöyle bir işarî mana vardır:

Bilindiği gibi itikat imamlarımızdan İmam-ı Matüridî'ye göre Allah'ın sıfatları sekiz, İmam Eş'ariye göre ise yedidir. Eş'ariye göre **“tekvin”** sıfatı kudret ve irade içinde düşünülmüş, ayrı bir sıfat olarak görülmemiştir.

Üstad'ın Güneş misalinde bu görüşe bir işaret yapılmıştır.

Aynada Güneş'in **“bir nevi cilve-i zâtının görünmesine”** gelince:

Aynada görünen Güneş, güneşin zâtı değil, zâtının bir nevi cilvesidir.

Cenâb-ı Hakk'ın bir nevi cilve-i zâtı, ancak mü'minin kalbinde ona olan **“imani”** olarak anlaşılabilir.

“Ben yere göğe sığmadım, mü'minin kalbine sığdım.”(3)

mealindeki hadis-i kudsî de insanın hem iman, hem de marifet cihetinden bütün mahlûkattan ileri olduğunu ders vermektedir.

Dipnotlar:

- 1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Zerre.](#)
- 2) bk. [Sözler, Otuz İkinci Söz, İkinci Mevkîf.](#)
- 3) bk. Acluni, Keşfü'l-Hafâ, 2/195 (2256).